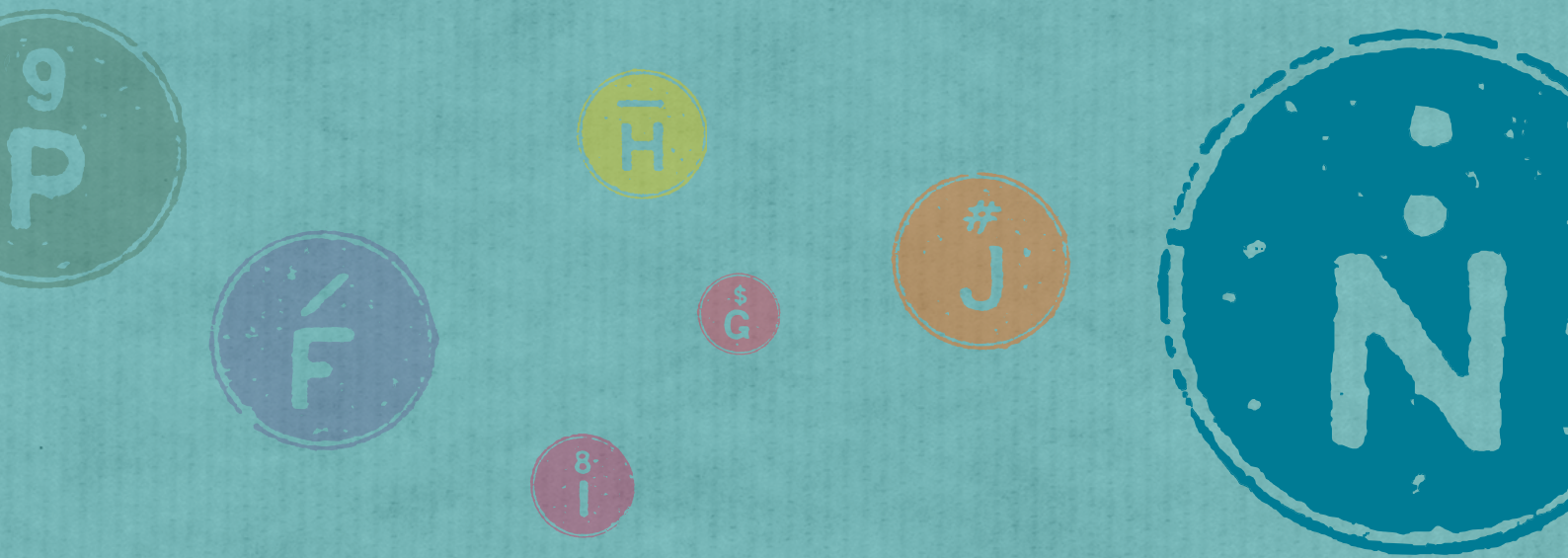

Francisca Aina Marcé Sabater

Papilio Machaon

*Rosa d'Or de la Pau de Narració Curta
Premis Castellitx*

ALGAIDA, 2002

Col·lecció Binària · Premis Castellitx · PC2002-N-R-0175-0145

© del text: Francisca Aina Marcé Sabater

© de l'edició: Ajuntament d'Algaida, 2019

Publicat per primera vegada a *Premis Castellitx 2002. Obres premiades. Poesia, Narració Curta i Glosat*. Algaida: Ajuntament d'Algaida, 2003. (Plaguets d'Història i Cultura; 15)

Coberta, maquetació i disseny de la col·lecció: Bartomeu Salas Mascaró

Coordinació editorial: Bartomeu Salas Mascaró

Ajuntament d'Algaida

C/ del Rei, 6 · 07210 Algaida (Illes Balears)

Tel.: 971 12 50 76 · 971 66 56 79

ajuntament@ajalgaida.net

premicastellitx@ajalgaida.net

biblioteca@ajalgaida.net

www.ajalgaida.net

Queden totalment prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació, total o parcial, d'aquesta obra.

Francisca Aina Marcé Sabater

Papilio Machaon

*Rosa d'Or de la Pau de Narració Curta
Premis Castellitx*

ALGAIDA, 2002

La narració *Papilio Machaon*, de Francisca Aina Marcé Sabater fou guardonada amb la Rosa d'Or de la Pau al xxvi Concurs de Narració Curta dels Premis Castellitx 2002. En foren jurats, Llorenç Antich Trobat, Pere Fullana Puigserver, Gabriel Janer Manila i Pere Mulet Cerdà.

PAPILIO MACHAON

GLICERI SAMSÓ ES DISPOSAVA A repartir els nectaris per dins l'hivernacle, quan el telèfon mòbil inicià un fragment de la simfonia número 40 de Mozart: *si, lala, si, lala, si, lala*, i, just al moment que sonava el *fa*, desbloquejà el teclat i contestà. El cridaven de la botiga d'animals. Li havien aconseguit ous de la *Marpesia petreus* i la *Marpesia marcella* i li pregaven que passàs a recollir-los. Ràpidament acabà d'impregnar els cotons amb la mescla vitalitzadora —aigua, sucre, mel i pol·len— i partí a cercar-los per tal d'ampliar la seva col·lecció de papallones.

Sempre que havia de rebre nous espècimens es mostrava molt impacient i nerviós, més que res per la incertesa de no saber si s'adaptarien bé als hàbitats que tan diligentment havia preparat. Desitjava que no trobassin res a faltar, que se sentissin com a ca seva, i, de fet, s'hi sentien. Els hivernacles resultaven força acollidors. Glicerí els havia dotat dels millors sistemes de climatització que havia trobat al mercat: calefacció per aire, irrigació per degoteig i humidificació per mitjà de brolladors i aspersors, tot controlat des d'un ordinador central. Davant tanta modernitat, els seus hostes no tenien cap problema d'adaptació: les metamorfosis es produïen sempre sense incidències. No obstant, per si de cas, Glicerí vigilava amb traça científica l'evolució de tot el procés: primer verificava amb una lupa que les erugues, minúscules i voraces, eixien de l'ou disposades a rosegar tot el fullam que els posava a l'abast, i després, quan ja havien crescut i estaven ben sadollades, comprovava

el bon desenvolupament de les crisàlides. Tot ho anotava a l'ordinador. Li interessava especialment analitzar els estadis nimfàtics de les erugues. Havia observat que algunes molt presumptuoses s'enrevoltellaven de forma magistral amb un vestit de seda, i unes altres més discretes i més maques mudaven de pell i l'endurien; però, durant setmanes o mesos —depenia de l'espècie—, totes, absolutament totes, quedaven immòbils, ben enganxades a qualsevol racó de l'hivernacle, mentre a l'interior de la cutícula es produïen uns canvis tan increïbles com maravillosos. No se'n podia avenir que uns animals tan lletjos esdevinguessin en poc temps els més bells de la creació, i tal prodigi l'obsessionava. Bé, en realitat l'obsessionava qualsevol procés metamòrfic que se li posàs a l'abast. Tenia, a més dels hivernacles, una petita bassa plena de calàpets i granotes dels quals també n'estudiava les mutacions. S'admirava de la naturalitat en què es produïen tots els canvis: la pèrdua de la coa, la respiració pulmonar, el creixement de les extremitats... tot semblava prodigiós, però encara l'impressionava més una transformació que apareixia a multitud de llibres i que els estudiosos mai no havien pogut comprovar: era el pas de gripau a príncep feliç i gallard. Sospitava —perquè li havien explicat de petit— que això dels prínceps encantats només succeïa als contes. Sabia que era un desenllaç molt comú dins la literatura popular i que, més o manco, sempre passava el mateix: les princeses besaven les granotes, les granotes esdevenien joves alts i plantosos i les princeses s'hi casaven totes cofoies sense tenir en compte que durant una gran part de sa vida haguessin estat granotes fastigoses; però, molt encoratjat, confiava inútilment que algun dia, de sobte, un d'aquells batracis es convertís en una bella princesa i esdevingués la seva esposa. Per això, de tant en tant, s'apropava a la bassa amb el caçapapallones i agafava els calàpets menys esquius, els injectava una petita dosi d'estrògens, els embolcallava amb les dues mans de manera que només traguessin el capet per entre els polzes i llavors, amb gran delicadesa, com si no hagués fet res més en tota la vida, els besava just damunt el nas. Esperava uns segons que es produís la mutació, però en obrir les mans, els pobres calàpets fugien espaordits i mig estormiats. Glicerí, tot decebut, pensava que potser s'havia errat en la dosi i es proposava tornar-ho a provar en una altra ocasió.

Bé, doncs, obsessionat com estava amb les metamorfosis, Gliceri intentava trobar una explicació coherent per a cada una d'elles, fins i tot per a les més absurdes, especialment les que apareixien a les pel·lícules i als llibres de ciència-ficció. La de l'home mosca, per exemple, creia que era fàcil d'entendre: l'insecte s'introduïa de casualitat dins la cabina de transmissió de matèria, i llavors, quan s'hi ficava el científic, es produïa una barreja d'essències, la qual cosa originava un vertader monstre llefis-cós, meitat home, meitat mosca. Tot molt senzill, no obstant com que el científic no explicava el mecanisme de la cabina, l'exemple no li era útil per aconseguir els seus objectius; la transmutació dels licantrops també la trobava interessant: la mossegada d'una bèstia contagiava una rara malaltia, però no era suficient per manifestar-ne els símptomes. Calia abans sentir al cos durant el pleniluni el frec dels raigs selenites i llavors l'infestat sofria un hirsutisme accelerat acompanyat d'un dolorós escruixir d'ossos que l'obligaven a udolar cara a la Lluna transformat ja en un llop sanguinari; la mutació de Jekyll en Hide també semblava prou clara: la formula rogenca descoberta per Jekyll era la causa de les seves transformacions psicofisiològiques. A Gliceri li hagués encantat conèixer els components d'aquell rar beuratge vaporós per així poder modificar-lo i experimentar en ell mateix certes variacions corporals que li permetessin adquirir un semblant més plantós, però Stevenson tampoc no especificava res, i, als crítics, la formula els preocupava molt poc, només es fixaven en el sentit parabòlic del relat i en la dualitat bé-mal, res essencial. Això a Gliceri no el motivava en absolut. A ell li agradava analitzar els fets concrets, res d'interpretacions subjectives. Atenia sols al sentit literal de les narracions. Total que, després de llegir molts llibres relacionats amb el tema, havia arribat a la conclusió que tanmateix no trobaria en aquestes històries cap descripció minuciosa de base científica prou fiable, i això l'exasperava. El comte Dràcula, la dona pantera, l'home aranya, Superman... totes resultaven històries força interessants però imprecises. En començava a estar una mica fart de tants coverbos. A més, la gran quantitat de desbarats que estava obligat a veure i llegir el desbordava. Malgrat tot, volia posar-se al dia. Sabia que a vegades l'explicació resultava totalment il·lògica i incongruent com per exemple les estranyes evolucions dels pokémons i les mutacions estrambòtiques dels

Powers Rangers. Eren vertaderes aberracions, però calia tenir-les en compte. No obstant preferia mirar els documentals que feien a TV2: estava al corrent de les clonacions de les ovelles, i l'aclariment del genoma humà el feia creure en la possibilitat d'unes promptes mutacions. Creia que ben aviat la ciència seria capaç, de crear híbrids d'espècies totalment diferenciades i això l'esperançava. En les hores lliures que li permetien els hivernacles i les basses de granotes, acudia a certes tertúlies pseudoculturals que setmanalment es realitzaven al seu barri. Glatia quan algú, en les converses, s'interessava pels seus animalons mutants. Tot d'una els ulls li començaven a espirejar i era capaç d'estar-se hores i hores parlant-ne. Al final, de pur avorriment, tothom el defugia. Però no sempre fou així. Durant mols d'anys havia exercit com a professor de literatura en un institut i era respectat per tots els companys i alumnes. A poc a poc les dèries li trastocaren l'enteniment, començà a descuidar la seva tasca com a educador i es dedicà a explicar les seves experiències amb les papallones i els batracis. El claustre en una reunió extraordinària opinà que era convenient retirar-lo temporalment de la docència i la Conselleria ho trobà oportú i necessari. Glicerí en cap moment perdé l'interès per la lectura. Tenia una bona selecció de contes que rellegia constantment. Cada vegada hi descobria quelcom que li havia passat desapercebut en anteriors lectures. Dins els catalans n'hi havia un, *El riu i la barca*, que li encantava: Tractava d'un home que remava enmig d'un llac i, de sobte, es convertia en un peix. El procés de transició mamífer-teleostí ho trobava genial i l'ambient misteriós que rodejava l'escena, magnífic. Per suposat, resultava poc explícit quan al tema que l'encativava —encara no havia trobat cap autor capaç d'explicar els processos metamòrfics dels personatges—. Sentia una especial predilecció, però, per un autor txec, en concret per un conte que no acabava d'entendre i que l'havia condemnat a infinites nits d'insomni. Era el que més s'apropava a l'experiment que pretenia realitzar. Es tractava de *La metamorfosi*. L'empipava moltíssim que mai ningú no s'hagués atrevit a exposar clarament com es produïren els canvis de Gregori Samsa, com passà de ser humà a ser insecte. Ell ho havia intentat esbrinar dotzenes de vegades i, no hi trobava cap indici que l'ajudàs a resoldre l'enigma: no hi apareixia cap fada ni cap bruixa amb poders sobrenaturals, no hi havia màgia pel mig, no hi

havia ous, ni tampoc sistemes hormonal de mutació. Resultava tot massa confús i a la vegada massa simple, i de tant simple, desconcertant. Pensava que els grans crítics havien renunciat a esbrinar-ho perquè eren incapaços d'aclarir-ho. Ell no hi volia renunciar de cap manera. Era una qüestió que duia clavada entre cella i cella. Per això cada vespre abans d'adormir-se reanalitzava el conte de principi a fi. Creia que, sens dubte, un dia trobaria la clau del secret. En algun lloc de la narració hi devia haver alguna pista que explicàs les fases de transició: les erugues, les nimfes, les crisàlides... o el que fos. Kafka era massa bo com per oblidar certs detalls, i, si d'entrada afirmava que el personatge principal, un dia, després de dormir intransquil, es despertà convertit en un insecte monstruós, era, sens dubte, perquè ens volia ocultar el secret. El més lògic hauria estat explicitar què va passar durant aquella nit i no deixar tothom desconcertat. Com una persona normal i corrent pot convertir-se en un insecte? Doncs hi ha moltes maneres, només n'havia de triar una. Però no, ell... mutis, i encara per empenyar més i embullar la troca, no especificava de quin insecte es tractava, Glicerí —igual que la majoria de lectors— creia que era un coleòpter, però, amb l'ambigüitat descriptiva de Kafka, li resultava impossible concloure a quin es referia en concret. Encertar entre tres-centes mil espècies resultava prou difícil. Ara bé, una cosa quedava clara: no podia ser un escarabat volador. Ho demostrava el fet que en cap moment Gregori Samsa no intentà volar, només pujar per les parets. Era de suposar que devia ser un *brachinus* o una *cincindela*. De totes maneres hi havia una cosa que no encaixava gaire: Kafka deia que tenia innumerables potes, i potser es devia haver equivocat. Hauria d'haver concretat més, hauria d'haver dit que tenia sis potes. Els insectes només tenen sis potes, i si era cert que Samsa havia esdevingut un insecte, doncs només podia tenir sis potes, i sis potes són molt fàcils de comptar: una, dues, tres, quatre, cinc i sis. Molt agitat, Glicerí les recomptava entre somnis i es queixava davant el seu gran mestre de la manca de precisió: «Sis, només sis. Ho entens Franz? Només sis, o potser t'equivocares? Potser Samsa era un miriàpode i no ho sabies? Potser creares amb ell un animal nou?» Mentre, tot sulfurat, l'increpava, sobtadament sorgia de darrera la porta un monstre molt negre semblant al *Geotrupes stercorosus* i l'impregnava d'una bava gelatinosa àcida que el

deixava enganxat al llit. Regirat pels malsons s'incorporava suorós i es palpinyava les extremitats: una, dues, tres, quatre. Sempre eren quatre. Llavors bufava complagut i es meravellava d'encara ésser humà. Tenia clar que, si ell s'hagués hagut de transformar en escarabat, mai no s'hauria convertit en una *Cicindela campestris*, ni tampoc en una estúpida cuca molla. Eren espècies massa lletges. Segurament hauria triat un escarabat ben lluent, el *Plusiotis resplendens* per exemple, aquest si que era maco, totalment daurat com el de Poe, però més lleuger i menys complex. Ho tenia ben clar, s'ho havia rumiat moltes vegades i, si no hagués estat enderiat amb les papallones, no li hauria importat metamorfosejar-se en *plusiotis*, però mai en *cicindela*. Tanmateix no acabava d'entendre per què punyetes Kafka no havia volgut descriure el procés metamòrfic del coleòpter? Estava intrigadíssim, fins i tot, anys enrera, havia basat la seva tesi doctoral en aquest tema. L'havia titulada *La fase ninfàtica de Gregori Samsa*. Els del tribunal, els molt cretins, mai no li acceptaren. Li digueren que no es basava en una obra d'un autor espanyol i que més que una tesi eren un caramull d'hipòtesis improbables que no venien al cas. D'aquesta manera començà a desanimar-se i a desinteressar-se del món de la literatura. Es capficà cada vegada més en els seus animalons. Les classes li començaren a produir fàstic, principalment pel fet que els alumnes se'i prenien a broma i ironitzaven sobre les seves teories estrafolàries. Caigué en contínues depressions i, a la fi, quan aconseguí la baixa per incapacitat laboral, recobrà una mica l'ànim. La cria de lepidòpters i amfibis es convertí en la seva principal i única distracció, i, per suposat, li agrai als metges tanta generositat. Ara mentre es dirigia cap a la botiga d'animals, recordava la darrera visita al psiquiàtric. El doctor Serra li havia explicat que es trobava molt millor, i, com que les paranoies s'havien ralentitzat una mica, li pensava rebaixar la dosi de pastilles. Ell, molt eufòric, deixà de prendre-les de cop. Estava convençut que no patia cap malaltia i, malgrat que havia intentat convèncer tots els psiquiatres del seu bon seny, mai no li havien fet gens de cas. Els argumentava que el fet que li agradassin les papallones i que volgués imitar-les no eren motius suficients com per sostreure'í de la societat, que aquestes cabòries li venien d'enrera, que el seu padrí ja fou un gran colleccionista de lepidòpters i que ell no feia altra cosa que seguir amb la tradició. Sempre

Papilio Machaon

matissava però, que hi havia una petita diferència entre ell i el padrí: el padrí colleccionava papallones mortes i ell les criava en hivernacles per contemplar-ne la bellesa en moviment. Gaudia de mirar-les i cuidar-les, i darrerament només vivia per a elles. Considerava que eren admirables i precioses, i aquest fet li produïa una enveja enverinada. La natura amb ell no havia estat gens generosa. L'havia dotat d'un cúmul de defectes que el feien indesitjable als ulls de la societat del cos Danone: l'havia fet escarransit, geperut, ratat, miop, i amb un nas que semblava extret del famós sonet de Quevedo. Degut a la seva lletjor, des de feia anys intentava imitar la delicadesa d'aquests animalons.

El seu padrí també havia estat un home lleig. A més d'uns gens desastrosos i la dèria per les papallones, li deixà així mateix una petita herència. El dia que el notari el cità per llegir el testament, Glicerí es veié gratament recompensat per totes les hores gastades rere ell i rere les papallones: li havia llegat les valuoses joies amb incrustacions de *Morpho cypris* i la fabulosa col·lecció de lepidòpters, a més d'uns quants estalvis del banc que li varen permetre adquirir un solar on hi construï els tres hivernacles que posseïa: un per a espècies de la regió neotropical, que sens dubte creia que eren les més boniques; un per a papallones de la regió paleàrtica; i un altre exclusivament per a la *Papilio machaon*. La *Papilio machaon*, dita vulgarment *rei*, era la seva preferida. També la del padrí. Li encantava la moderació de les crisàlides i la majestuositat de l'adult. A més la *machaon* tenia l'avantatge d'un fàcil sustent —la ruda escassejava una mica, però el fonoll ho trobaves per tot arreu—. I precisament, l'aprovisionament de les espècies li havia representat sempre un problema greu. Anys enrera, per solventar-lo s'havia comprat una gran càmera frigorífica on hi emmagatzemava els vegetals que necessitava per a la subsistència de les erugues: fulles d'alzina, d'arbocera, de morera, d'eucaliptus, crasulàcees, gramínees, lleguminoses, rosàcees, violetes... Per suposat, sempre era plena. Tenia per costum no adquirir cap papallona de la qual no pogués garantir-ne el sustent de les larves. Coneixia exactament els llocs on havia d'anar per trobar l'aliment específic per a cada espècie. A més, cada dia s'ocupava de ressemar els hivernacles d'umbel·líferes i passiflora, així les papallones no s'enyoraven dels seus arbusts predilectes. Però Glicerí sí que s'enyorava, Glicerí enyora-

va el padrí. Ell li havia ensenyat tot el que sabia sobre papallones i, com que també havia estat obsessionat amb el tema dels lepidòpters, els metges durant anys l'havien atipat de pastilles. De jove fou un gran aventurer, un explorador romàntic que s'extasiava davant els paisatges i bado-cava per entre les selves sortejant perills infranquejables. En un dels seus viatges per Sud-amèrica tingué l'honor de conèixer sir Arthur Twidle, gran col·leccionista d'insectes i autor d'un tractat sobre papallones tropicals. Fou ell qui l'inicià en el col·leccionisme i qui li ensenyà a admirar-les. Junts recorregueren una petita part de la selva amazònica fins a adquirir multitud d'espècies raríssimes. Ambdós, com a les pel·lícules, trespasaren desorientats per entre espesses vegetacions. Vestien botes i capell d'explorador i, com a única arma, un caçapapallones a les mans. Arthur Twidle, sempre a davant amb passos sigil·losos, li ensenyà com caçar-les i com dissecar-les i, en tornar a Mallorca, el padrí Glicerí s'erigí com l'únic col·leccionista de papallones de l'illa. Anys després, quan el cap li trabucà, començà a passar llargues temporades dins del manicomí, però tot d'una que se li aclaria un poc l'enteniment el retornaven cap a casa i llavors tot lo dia encalçava papallones per tots els racons de l'habitable. Arribà un dia que Glicerí Samsó, nét, encarregat de seguir-lo en les peripècies, s'engrescà tant com ell i cercà per dins les golfes les antigues vestimentes d'explorador. Li proporcionà tots els ormeigs necessaris per reprendre les aventures i ambdós començaren a deambular diàriament per entre camps de naps a la recerca de la papallona de la col, la *Pieris brassicae*, matisava el padrí —calia dir sempre el nom científic—, però, si tenien sort, de vegades, entre algunes rudes i fonolls, topaven la *Papilio machaon* i llavors, al padrí se li encenien els ulls i esperitat per l'alegria iniciava un procés delicadíssim: Es dirigia sigillós cap a l'insecte, subjectava el caçapapallones amb fermesa i feia un gir ràpid que li permetia plegar el sac sobre sí mateix. Dins la xarxa la papallona aletejava una mica i perdia la polsina, però ell destrament la paralitzava i, amb una lleugera pressió del polze i l'índex sobre el tòrax, la matava. Després la ficava dins un pot de vidre amb un cotonet impregnat de cloroform que duia a la butxaca i quan ja eren a ca seva la clavava damunt un suro amb una agulla de cap blanc. Delicadament amb unes pinces li estenia les ales i amb una xeringa diminuta li injectava amoníac al tòrax

Papilio Machaon

Per tal d'ablanir les articulacions. Finalment la deixava assecar durant tres o quatre dies i preparava l'etiqueta corresponent amb lletres daurades i perfectes: «*Papilio machaon*, 12 de maig de 1978, hort de Son Molines, Gliceri Samsó Suau». Les arrengherava totes en caps de fusta i tapadora de vidre llestes per a l'exposició, després les esquitxava amb paradiclorbenzè perquè els petits insectes no fessin malbé les captures i les penjava a les parets de tota la casa. Un dia de primavera en Gliceri el trobà mort dins el seu quartet. S'havia begut una botella d'aquest verí i s'havia tancat dins una vitrina. Tenia vuitanta anys i Gliceri disset.

Ara, en veure a la botiga una gran col·lecció de *machaons*, li vengué a la memòria la imatge esgarrifosa, el matí en què el trobà dins la vitrina tota folrada d'ales de *machaon*, el cap recolzat al vidre, els ulls desorbitats i una ganyota de sofriment inconfusible. Havia tengut temps de córrer la vidriera i posar els braços dins dues argolles a fi que li quedassin en creu. No va preveure els espasmes ni els vòmits. Gliceri encara no ha oblidat aquell rostre desencaixat ni la fetor insuportable. El jove de la botiga li allargà dues branques de moràcees infectades d'ous de *marpe-sia*. Gliceri content de la nova adquisició, tot d'una les dugué cap a l'hivernacle de la regió neotropical i les col·locà vora les moràcees que havia sembrat feia algunes setmanes. Pensà que les *marcelles* serien precioses i que potser fins i tot, si l'experiment fallàs, seria possible fer un híbrid amb la *Papilio machaon*. El jove de la botiga també li proporcionà restes d'erugues i crisàlides *machaon*. Feia sis anys que les hi enviaven des de diferents ciutats i ell les emmagatzemava dins alfàbies. Pensà que potser ara ja en tenia la quantitat suficient i era el moment adequat per realitzar el pas transcendent. Per això, en arribar a ca seva, ho posà tot dins una olla amb aigua i ho féu bullir fins que pràcticament es dissolgué, després hi ficà dintre un sac de seda i deixà que s'amaràs de la bullidura. El sendemà, quan el sac estava sec es despullà, s'untà to el cos de la decocció i s'injectà sota la pell algunes dosis hormonals d'erugues *machaon* furta-des d'un laboratori d'entomologia de París. Menjà dues branques de fonoll —feia dos mesos que s'alimentava exclusivament d'aquesta umbel·lífera— i s'empassà dos vàliums. S'enfilà a dalt d'una escala amb el sac, el mòbil —per si de cas—, una agulla i fil de seda. S'hi aficà i cosí l'obertura per tal de quedar-hi ben tancat. Clavà el sac a un ganxo que penja-

va d'una vigueta de ferro i amb una sacsejada enretirà l'escala. Quedà en posició fetal. Va gronxar-se una bona estona en un rar estat de placidesa i s'adormí. Mentre ho feia veié bilions de flors que entapissaven la terra, carpels sucosos, nèctars melliflus, estams gegantins, anteres que explotaven i espargien la seva essència per l'univers, abrils infinits tintats de groc i saur, umbelles simples, umbelles compostes, camps i més camps de ruda... S'adonà de sobte que una gran tempesta de fulles assotava les galàxies i un forat negre el xuclava cap a un pistil immens. Per l'espai velejaven pètals virolats com ales de papallona... Enmig de totes les coloraines flairà aromes d'aquenís anísics i quedà profundament adormit. Estava convençut que en despertar seria la *Papilio machaon* més grossa i més bella del món.

